

УДК 37:616-092.12:159.9

Середняк Жанна Муқановна

аспирант кафедри соціальної роботи і практичної психології Інститута інформаційних і соціальних технологій ОНУ ім. І. І. Мечникова

e-mail: djeneter@gmail.com

ORCID ORG/0000–0002–0581–6514

К ВОПРОСУ ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА И ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ТРУДА

Статья посвящена изучению современного представления о школе, особенностям организации учебно-воспитательного процесса и педагогического труда. Рассмотрены предпосылки к возникновению нарушений психологического здоровья у педагогов и школьников как причины возникновения нарушений поведения у детей в школьном возрасте. Показано, что несоответствие личности педагога требованиям для реализации трудовых задач современного учебного процесса или наоборот — несоответствие задач возможностям педагога, создает патологические условия для формирования негативных последствий.

Сделан вывод, что дисгармоничное использование личностных и трудовых ресурсов учеников и педагогов способствуют возникновению и накоплению у них психоэмоционального и, порой, физического переутомления, дисгармонии в отношениях, неудовлетворенности, дисфоричных реакций, психосоматических расстройств, что, в свою очередь, является детерминантой возникновения и формирования дисгармонии отношений и как следствие девиантного поведения у школьников.

Ключевые слова: школа, дети, нарушения поведения, воспитание, педагоги, обучение, реформы системы образования.

Актуальность. Вопросы нарушений поведения у школьников волнуют представителей разных профессий: педагогов, социологов, историков, психологов, работников правоохранительных органов, медиков и т. д. О причинах его возникновения, связанных со школьной средой, чаще всего упоминают вскользь, иногда подразумевая школьный «буллинг (травля) — преднамеренное систематически повторяющееся агрессивное поведение, включающее неравенство социальной власти или физической силы» [2], как явление, связанное в основном с детьми, иногда упоминая о неясных особенностях школьного воспитания. Поверхностное описание демонстрируется в статье Халиковой Г. Р. о причинах возникновения социальной дезадаптации подростков: «Существуют несколько факторов, влияющих на дезадаптированность подростков: ошибки семейного и школьного воспитания, наследственность, неблагоприятная политическая и социальная обстановка в стране, личностные особенности ребенка, его ценностные ориентации» [8].

Кроме того, в обществе отмечается существование массы ложных и субъективных представлений относительно школы, а также относительно фак-

торов, впливаючих на виникнення девіантних форм поведінки. Наша задача внести ясність і об'єктивність при углиболеному розгляді і вивченні шкільних процесів на прикладі районної спеціалізованої загальноосвітньої школи, що забезпечить можливість створення гармонічних відносин між учасниками навчально-виховного процесу і створить умови для цілеспрямованої ефективною корекції порушень поведінки у школярів [5].

Матеріали дослідження можуть бути використані для створення корективних реформ в системі освіти, організації навчально-виховного процесу директорами шкіл, педагогами і практичними психологами.

Ціль дослідження — здійснення комплексного підходу в виявленні патологічних системообразуючих соціальних і психологічних факторів, сприяючих виникненню і формуванню девіантних форм поведінки у школярів, і розробка корективної системи педагогічних, психологічних і соціальних заходів, спрямованих на формування умов, сприяючих благополучному розвитку особистості школяра.

Об'єкт дослідження — особливості організації навчально-виховного процесу на прикладі спеціалізованої загальноосвітньої школи.

Предмет дослідження — виявлення в організації навчально-виховного процесу патологічних факторів, сприяючих виникненню і формуванню у школярів девіантних форм поведінки.

Методи дослідження — в дослідженні застосовано експериментально-психологічний підхід з використанням методу спостереження, бесіди, анкетування і опитування.

Вибірку дослідження становлять педагоги школи і діти шкільного віку, а також учні з ознаками девіантного поведінки.

Результати дослідження і їх обговорення.

Раніше нами було виявлено наступне уявлення про сучасну школу: «На даний момент школа перестала нести в собі сенс первісного значення поняття «досуг», «свободне час проведення». Сучасна школа і навчально-виховний процес виступають зараз багаточинним і багатифункціональним явищем з системою виникнення і рішення великої кількості складних завдань. Якісне його забезпечення і реалізація вимагає розвитку необхідних морально волієвих якостей, знань, умінь і навичок з боку педагогів і школярів, а також додаткових матеріальних, часових і духовних витрат, високої особистісної мотивації і активного участя, корективної підтримки з боку керівних ланок і структур. Несумісність особистості педагога вимогам для реалізації завдань сучасного навчального процесу або навпаки — несумісність завдань можливостям педагога, створює патологічні умови для формування негативних наслідків» [6].

Школа в Україні систематично потерпає корективи і, в відмінності від її первісного призначення в Стародавній Греції, організо-

ывається совершенно в другому контексті і формі. Змінення в законодавчих документах вимагають зміни підходів в організації навчального процесу, зміни навчальних програм, літератури, методів і форм навчання і виховання школярів. Основна навантаження по впровадженню змін лягає на плечі вчителів [3].

При цьому розвитком і вихованням займаються як всередині школи, так і за її межами дитячі і юнацькі організації. Зовнішні навчально-виховні установи систематично організовують для учнів заходи, спрямовані на розвиток художньо-естетичних, технічних, наукових, спортивних і інших здібностей. І сама школа також систематично проводить тематичні предметні конкурси, декади і тижні згідно затвердженому річному плану. Рекомендації-вимоги до проведення або участі в заходах приходять з міського Департаменту освіти і науки. Завдання по відборі дітей для участі в змаганнях, їх підготовка, а іноді і проведення самих заходів виконують педагоги, класні керівники, заступники директорів по навчально-виховній роботі.

Для педагогічного колективу систематично проводяться навчальні семінари-практикуми педагогами вищої категорії і практичним психологом, що сприяють розвитку професійно важливих знань і навичок. Працюють педагогічні ради, методичні об'єднання, на яких спеціалісти діляться своїми напрацюваннями і звітують про реалізацію нововведень. Учителі в строгому порядку проходять курси підвищення кваліфікації. В межах атестації для підвищення кваліфікаційної категорії або підтвердження раніше присвоєної педагога беруть участь у всіх можливих конкурсах, проводять «відкриті уроки» з дітьми для колег і батьків.

Спостерігаючи і беручи участь в школьному навчально-виховному процесі, проводя консультативну і корекційну діяльність з педагогами, батьками і дітьми, на основі скарг і проблем, з якими вони звертаються до практичного психолога школи, опираючись на дані усних опитувань педагогів-предметників, класних керівників, заступників директора, ми провели аналіз і отримали наступні результати.

1) За останні десятиліття педагоги відзначають глобальний ріст підвищення вимог до методичної і практичної діяльності з боку вищих органів [6].

2) Систематичні труднощі педагога пов'язані з оформленням великої кількості документації по різних напрямках і формам його діяльності, плануванням і звітами, які, за словами вчителів, значущим чином ускладнюють процес реалізації себе як професіонала і досягнення ним духовного задоволення на робочому місці. В процесі відкритої і щирої бесіди з психологом вчитель говорить про те, що на методичну роботу йде стільки часу, що на справжню живу роботу з дітьми, на увагу до сімейних питань сил уже не вистачає [6].

3) Навантаження вище норми компенсується, тільки якщо воно виражене кількістю фактичних годин викладання. Кількість годин, предна-

значенних для методическої роботи, не відповідають дійсно по-траченим.

4) Компенсації по явному факту перевищення навантаження не відбувається. Прикладом тому є діяльність практичного психолога в Одеському УВК № 49, якому виплачується зарплатна плата відповідно до займаної посади в кількості однієї ставки. Навантаження на одну ставку рівна 750 ученикам, а по факту в школі навчається більше півтора тисячі учнів. При зверненні до керівництва ситуація не змінюється з 2013 по 2016 рр. ні в скороченні обсягу роботи (визначити і привести межі професійної відповідальності на молодшу і старшу школу і запросити ще одного практичного психолога), ні в матеріальній компенсації.

5) Участь в заходах заповнює вільне від навчання час учнів, призначене для відпочинку і підготовки до наступного навчального дня, і час педагогів, призначене для відпочинку від професійних обов'язків. Відшкодування понесених зусиль ні тим, ні іншим в повній мірі не компенсується матеріальними і часовими благами.

6) Участь в заходах є простором для конкуренції між дітьми і педагогами, з однієї сторони, а з іншої — між шкільними закладами, і напряму залежить від амбіційних уподобань адміністрації, зокрема директора школи. Престижні місця забезпечують престижність школи.

7) Часто в різних заходах беруть участь одні і ті самі діти, які проявили себе з позитивної сторони в навчанні і в позашкільній діяльності: шкільних і міських олімпіад, тематических конкурсів, шкільних концертів, привітання ветеранів.

Тут варто уточнити деталі. Рознобарвлення заходів по різних напрямках для проявлення і розвитку здібностей школярів широке: інтелектуальні, спортивні, гуманітарні, математическі, творчі і т. д. З однієї сторони, зрозуміло, що вчителю легше і зручніше звернутися за допомогою для участі в заходах, таких як шкільний концерт, урочиста лінійка, візит до ветерана ВОВ, до тих учнів, які вже в подібному брали участь. Це підготовлені діти, які в основному в нових ситуаціях потребують лише в кількох коротких інструкціях, що значно полегшує працю вчителя. Мотивація педагогів при надмірній навантаженні на збереження власних ресурсів часу і сил стає особливо важливим критерієм вибору в багатьох ситуаціях.

Однак самі діти-учасники скаржаться на те, що стосунки з однокласниками з часом стають незручними для них. Іноді вони відчувають на собі проявлення заздрості в формі образливих прозвіщ, насмішок, необґрунтованих претензій. Іноді інші учні їх відкрито ігнорують, відкидають і не беруть участь в загальних дитячих розважаннях. В деяких випадках ці школярі озвучують скарги на брак вільного часу для вирішення поставлених перед ними завдань всередині школи і за її межами, а також на симптоми перевтоми-

ления: усталость, слабость, раздражительность, головные боли, отсутствие аппетита, бессонницу.

Некоторые школьники, которые не принимают участия в каких-либо мероприятиях школьной жизни, действительно иногда испытывают чувство зависти к активным одноклассникам: к их способностям и умениям, к возможностям (пропустить урок по случаю подготовки), к отношению к ним учителей (предвзято-положительному, на их взгляд). Эти дети сознаются, что вначале испытывали искренний интерес и желание выступать, состязаться, рассказывать стихи на линейке, участвовать в сценках и т. д., но им или не хватало храбрости открыто проявить свои желания, или проявляли, но у них не получалось сделать на высоком уровне то, что от них требовали. Испытав разочарование, они констатируют, что со временем их интерес упал или они стали демонстрировать его отсутствие. А требования поучаствовать в уборке класса или пришкольной территории не вызывает энтузиазма и интереса.

Крайности в предложенных вариантах детских позиций в учебно-воспитательном процессе создают неблагоприятные условия для развития школьников и при чрезмерном участии говорят о неудовлетворенности потребностей в отдыхе и групповом принятии, при недостаточном участии — самореализации.

«Неблагоприятные условия для полноценного развития способствуют формированию у школьников негативных черт характера, таких как раздражительность, вспыльчивость, тревожность, замкнутость, повышающие вероятность возникновения социальной дезадаптации.

Таким образом, формируется причинно-следственная цепочка: будучи следствием предшествующих дефектов физического и психического развития ребенка, падение интереса к учебным занятиям у школьников является уже источником формирования предпатологических и патологических психических изменений/расстройств, что, в свою очередь, способствует формированию аномального поведения в школе» [4].

8) На основании устного опроса, наблюдений и доверительной беседы было выявлено:

– не более 5 % педагогов мотивированы к профессиональному развитию и искренне стремятся и готовы сами обучаться;

– нейтральное отношение к любым процессам, не связанным с ежедневными стандартными школьными ситуациями, ведением уроков. Относятся к новым задачам и требованиям внешне спокойно как к определенному этапу своей деятельности;

– негативное отношение, выраженное фразами «Кому это нужно? Зачем мне это надо? Что нового я там услышу?», с соответствующей интонацией возмущения и недовольства.

Представители двух последних групп чаще всего на заседаниях педагогических советов попутно решают вопросы, не связанные с текущей задачей, а, например, проверяют тетради, дневники, заполняют журналы или решают кроссворды. Некоторые из них выражают радость облегчения, если появился весомый повод пропустить подобные встречи и получить

разрешение от директора на отсутствие. Участие в семинарах для педагогов не предусмотрено ими в свободном посещении. На информационных стендах вывешиваются списки участников с указанием фамилий для посещения семинара в обязательном порядке. Со слов директора, школы другая форма «приглашения» неэффективна и не рассматривается.

Реформы в сфере школьного образования влекут за собой изменения требований к методической и практической работе педагогов, на первый взгляд, направленные на улучшение качества образовательного процесса. Знакомства с новыми коллегами совместно с активным участием в мероприятиях могли бы способствовать расширению спектра профессиональных интересов, развития необходимых профессионально важных качеств, умений и навыков. Однако, погружаясь в суть возникающих при этом сложностей и препятствий, они отмечают рост раздражительности, тревожности, нервозности и неудовлетворенности, ухудшение психологического и физического здоровья, что ведет к повышению личностного дискомфорта, дисгармонии отношений, редукции должностных обязанностей и формализму [6].

Российские авторы, изучающие вопрос профессиональных рисков педагогической среды, приводят перечень заболеваний, свойственных учителям: «Профессия педагога связана с риском возникновения таких заболеваний, как различные нарушения голосообразования, нервные расстройства (чаще в форме астеноневротических состояний), заболевания сердечно-сосудистой системы (гипертонические проявления, вегетососудистая дистония, стенокардия и др.), заболевания верхних дыхательных путей, нарушения зрения, остеохондроз, варикозное расширение вен нижних конечностей и др. Интенсивная нагрузка на речевой аппарат приводит к формированию дисфонии и афонии. По сравнению с другими профессиональными группами у педагогов достаточно высок риск возникновения невротических расстройств, накопления «тяжелых» форм неврозов, психосоматических проблем» [1].

Результаты данного исследования отчасти раскрывают и объясняют суть явлений, которые были описаны в 2015 году в статье «К проблеме о формировании факторов девиантного поведения». Целью исследования было изучить влияние факторов в младшем школьном возрасте, способствующих формированию девиантного поведения при рассмотрении уровня мотивации у младших школьников и развития познавательных процессов. В результате было обнаружено, что эффективность коррекционных мероприятий зависит во многом от отношения и поведения учителя: «Половина учащихся, принимавших участие в исследовании, имеет высокий уровень мотивации к обучению, а примерно 1/5 учащихся — низкий... Если применить эти данные к количеству учащихся в младшей школе на 2013–2014 учебный год, соответствующей младшему школьному возрасту, а это 643 ученика (мальчиков — 310, девочек — 333), то только 320 школьников испытывают комфортные ощущения во время учебно-воспитательного процесса, а 128 учеников начальной школы находятся в условиях неблагоприятных для физического, духовного и социального благополучия и, соответственно, попадают в группу риска.

По результатам исследования после проведения диагностики с классными руководителями в обязательном порядке проводятся индивидуальные и групповые консультации. Стоит отметить тот факт, что педагоги, которые внимательно относятся к рекомендациям психолога, интересуются поиском новых способов и методов в воспитании своих подопечных, применяют элементы творчества, склонны к саморазвитию и самоанализу, отмечают улучшения не только в результатах учебной деятельности школьников, но и в эмоциональном состоянии детей.

Наряду с этим есть педагоги, которые не отмечают положительных сдвигов в развитии детей. Замечено, что этим учителям свойственно применять только лишь авторитарные методы воздействия на учеников, проявлять несдержанность в форме тона, переходящего на крик, или в словах и выражениях, несущих обидный смысл для ребенка. Такие педагоги имеют привычку говорить о присутствующих детях в третьем лице, обращаться к ученикам по фамилии, игнорировать рекомендации психолога и объяснять нарушение дисциплины во время учебного процесса только недостатками семейного воспитания или особенностями личности ребенка» [7].

Выводы. Дисгармоничное использование личностных и трудовых ресурсов учеников и педагогов, особенности неграмотной организации дополнительных и постоянных учебно-воспитательных мероприятий и педагогического труда негативно влияют на психологическое состояние учителя и ученика, способствуют возникновению и накоплению у них психоэмоционального и, порой, физического переутомления, дисгармонии в отношениях, неудовлетворенности, дисфоричных реакций, психосоматических расстройств, что, в свою очередь, является детерминантой возникновения и формирования дисгармонии отношений и, как следствие, девиантного поведения у школьников.

Список использованной литературы

1. Багнетова Е. А. Профессиональные риски педагогической среды / Е. А. Багнетова, Е. Р. Шарифуллина // *Фундаментальные исследования*. — 2013. — № 1–1. — С. 27–31.
2. Бочавер А. А. Буллинг как объект исследований и культурный феномен / А. А. Бочавер, К. Д. Хломов // *Психология: журнал Высшей школы экономики*. — 2013. — Т.10. № 3. — С. 149–159.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
4. Простомолотов В. Ф. Вопросы девиантного поведения, предпатологических и патологических психических расстройств в работе практического психолога специализированной школы — общеобразовательной школы / В. Ф. Простомолотов, Ж. М. Середняк // *Психиатрия, неврология и медицинская психология*. — Харьков, 2015. — Том 2, № 2 (4). — С. 102–108.
5. Середняк Ж. М. До питання про чинники девіантної поведінки за матеріалами шкільного психолога / Ж. М. Середняк // *Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія*. — Одеса, 2016. — Т. 21, № 1(39). — С. 226–234.
6. Середняк Ж. М. Дослідження організації навчально-виховного процесу та виявлення системуютьорючих патологічних соціально-психологічних чинників девіантної поведінки у школярів / Ж. М. Середняк // *Роль вищої освіти в соціально-економічному розвитку країни: світовий та національний досвід: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 3–4 лист. 2017 р.* — Одеса, № 1.

7. Середняк Ж. М. К проблеме о формировании факторов девиантного поведения / Ж. М. Середняк // Психічне та психологічне здоров'я в сучасних соціально-політичних та економічних умовах розвитку суспільства: збірник матеріалів наукового колоквиуму для аспірантів та студентів (м. Одеса, 20 жовтня 2014 р.). — Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2015. — С. 85–92.
8. Халикова Г. Р. Социальная дезадаптация подростков: факторы, причины, принципы организации воспитательной работы [Электронный ресурс] / Г. Р. Халикова // Студенческие научные исследования. — Харьков, 2014. — 4. — С. 102–108. — Режим доступа к ресурсу: <http://student.snauka.ru/2014/06/2228>

References

1. Bagnetova, Ye. A., Sharifullina, Ye. R. (2013). Professionalnye riski pedagogicheskoy sredy [Professional risks of the pedagogical environment]. *Fundamentalnye issledovaniya — Basic research, Vol. 1–1*, 27–31 [in Russian].
2. Bochaver, A. A., Khlomov, K. D. (2013). Bulling kak obekt issledovaniy i kulturnyy fenomen [Bullying as a research object and a cultural phenomenon]. *Psikhologiya. Zhurnal Vyshey shkoly ekonomiki — Psychology. Journal of the Higher School of Economics, Vol. 10, 3*, 149–159 [in Russian].
3. Derzhavnyi Standart bazovoi i povnoi zahalnoi serednoi osvity [State Standard of basic and complete secondary education] Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/651-14> [in Ukrainian].
4. Prostomolotov, V. F., Seredniak, Zh. M. (2015). Voprosy devyantnogo povedeniya, predpatologicheskyykh y patolohicheskyykh psykhycheskyykh rasstroistv v rabote prakticheskogo psykholoha spetsyalyzirovannoi shkoly-obshcheobrazovatelnoi shkoly [Questions of deviant behavior, prepathological and pathological mental disorders the practical psychologist specialized school-secondary school]. *Psykhyatriya, neurolohya y medytynskaia psykholohya — Psychiatry, Neurology and Medical Psychology, Vol. 2, 2 (4)*, 102–108. Kharkov [in Russian].
5. Seredniak, Zh. M. (2016). Do pytannia pro chynnyky deviantnoi povedinky za materialamy shkilnoho psykholoha [On deviant behavior by the school psychologist materials]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Psykholohiya — Odessa National University Herald. Series: Psychology. Vol. 21,1(39)*, 226–234. Odessa [in Ukrainian].
6. Seredniak, Zh. M. (2017). Doslidzhennia orhanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu ta vyavleniia systemoutvoriuiuchykh patolohichnykh sotsialno-psykholohichnykh chynnykiv deviantnoi povedinky u shkoliariv [Research of the organization of the educational process and the identification of system-forming pathological socio-psychological factors of deviant behavior to schoolchildren]. *Rol vishchoi osvity v sotsialno-ekonomichnomu rozvitku kraïni: svitoviy ta natsionalniy dosvid: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktichnoi konferentsii 3–4 list. 2017 — Role of higher education in socio-economic development of the country: global and national experience: International Scientific and Practical Conference.* (pp -). Odessa: Odessa I. I. Mechnikov National University [in Ukrainian].
7. Seredniak, Zh. M. (2015). K probleme o formirovanii faktorov deviantnogo povedeniya [To the problem of formation at factors of deviant behavior]. *Psikhichne ta psikhologichne zdorov'ya v sushasnikh sotsialno-politichnikh ta ekonomichnikh umovakh rozvitku suspilstva: zbirnyk materialiv naukovoho kolokviumu dlia aspirantiv ta studentiv (m. Odessa, 20 zhovtnia 2014r) — Mental and psychological health in modern socio-political and economic conditions of society development: a collection of materials for the scientific colloquium for graduate students and students.* 85–92. Odessa: Odessa I. I. Mechnikov National University [in Russian].
8. Khalikova, G. R. (2014). Sotsialnaya dezadaptatsiya podrostkov: faktory, prichiny, printsipy organizatsii vospitatelnoy raboty [Social exclusion adolescents: factors, causes, principles of organization of educational work]. Kharkov. *Studencheskie nauchnye issledovaniya — Student scientific research, 4*, 102–108. Retrieved from <http://student.snauka.ru/2014/06/2228> [in Russian].

Середняк Жанна Муканівна

аспірант кафедри соціальної роботи і практичної психології Інституту інформаційних і соціальних технологій ОНУ імені І. І. Мечникова

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ І ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАЦІ

Резюме

Ця стаття присвячена вивченню сучасного уявлення про школу, особливостям організації учбово-виховного процесу і педагогічної праці. Розглянуті передумови до виникнення порушень психологічного здоров'я у педагогів і школярів як причини виникнення порушень поведінки у дітей в шкільному віці. Показано, що невідповідність особи педагога вимогам для реалізації трудових завдань сучасного учбового процесу або навпаки — невідповідність завдань можливостям педагога, створює патологічні умови для формування негативних наслідків. Зроблений висновок, що дисгармонійне використання особових і трудових ресурсів учнів і педагогів сприяє виникненню і накопиченню у них психоемоційної напруги і, іноді, фізичної перевтоми, дисгармонії в стосунках, незадоволення, дисфоричних реакцій, психосоматичних розладів, що, у свою чергу, є детермінантою виникнення і формування дисгармонії стосунків і, як наслідок, девіантної поведінки у школярів.

Ключові слова: школа, діти, порушення поведінки, виховання, педагоги, навчання, реформи системи освіти.

Seredniak Zanna M.

graduate student of the Education-Research Institute of Information and Social Technologies at Odessa I. I. Mechnikov National University

ON THE ISSUE OF PECULIARITIES OF EDUCATIONAL PROCESS AND PEDAGOGICAL WORK ORGANIZATION

Abstract

This article is devoted to the study of the modern concept of the school, the peculiarities of educational process and pedagogical work organization. The prerequisites to the occurrence of psychological health disorders among teachers and schoolchildren as the cause of the occurrence of behavioral disorders among children at school age are considered.

The relevance of the research lies in the study and effective analysis of socio-psychological factors leading to psychological health disorders among teachers and schoolchildren, as the cause of behavioral disorders occurrence among children at school age. Research materials can be used to create correct reforms in the education system, school principals, teachers and practical psychologists.

Conclusions. It seems that at the moment, the school has ceased to carry within itself the meaning of the original concept of «leisure», «free pastime.» The modern school and the educational process are now a multifactorial and multifunctional phenomenon with a system for the emergence and solution of many difficult problems. Its quality implementation requires the development of the necessary moral strengths, knowledge and skills of teachers and schoolchildren, as well as additional financial, time and spiritual costs, high personal motivation and active participation, as well as correct support from the authorities. The discrepancy of the teacher's personality with the requirements for realization the tasks of the modern educational process or vice

versa — the discrepancy of tasks with the abilities of the teacher, creates pathological conditions for the formation of negative consequences.

Reforms in the sphere of school education entail changes in the requirements for the methodical and practical work of teachers, at first glance, aimed at improving the quality of the educational process. However, immersing themselves in the essence of the difficulties and obstacles that arise, they notice an increase in irritability, anxiety, nervousness and dissatisfaction, worsening of psychological and physical health, which leads to increased personal discomfort, disharmony of relations, reduction of job duties and formalism. On the basis of oral questioning, observation and confidential conversation no more than 5 % of teachers are motivated to professional development and sincerely strive and are ready to learn themselves.

Disharmonious use of personal and labor resources of students and teachers, especially the ignorant organization of extra curriculum and curriculum activities and pedagogical work, negatively affect the psychological state of the teacher and the pupil, contribute to the emergence and accumulation of psychoemotional and sometimes physical overwork, disharmony in relations, dissatisfaction, dysphoric reactions, psychosomatic disorders, which in its turn is a determinant of the onset and forming disharmony relations and as a result of deviant behavior among schoolchildren.

Key words: school, children, behavioral disorders, education, teachers, education, education system reforms.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2017